

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.1.3](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.1.3)

УДК 354:378.1

*А. А. Олешко,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту та публічного адміністрування,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0001-9328-7730
О. В. Ровнягін,
студент, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0002-0868-6794
В. Р. Годз,
студентка, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0002-9123-291X*

УДОСКОНАЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ

*A. Oleshko
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Management and Public Administration
Department, Kyiv National University of Technologies and Design
A. Rovnyagin
Student, Kyiv National University of Technologies and Design
V. Godz
Student, Kyiv National University of Technologies and Design*

IMPROVING DISTANCE LEARNING IN THE CONTEXT OF PANDEMIC RESTRICTIONS IN HIGHER EDUCATION

У статті визначено основні тенденції дистанційного навчання у вищій освіті в Україні й світі в умовах пандемічних обмежень. Акцентовано на особливостях використання телекомунікаційних технологій, навчальних платформ та он-лайн курсів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів і студентів. З використанням методів анкетування виявлено переваги та недоліки дистанційного навчання з точки зору студентства України, що є важливим при формуванні студентоцентристської моделі вищої освіти. До переваг дистанційного навчання віднесено гнучкий графік навчання, можливість поєднання роботи і навчання, можливість опанування додаткових компетенцій, курсів, хобі та підвищення мотивації до самонавчання. Недоліками дистанційного навчання у період пандемії є: технічні проблеми, неможливість доступу до Інтернет, складність засвоєння матеріалу самостійно, низький рівень володіння викладачами і студентами інформаційними технологіями. Визначено, що додаткового захисту у період пандемії потребують науково-педагогічні працівники. Зокрема, необхідним є поліпшення технічних, економічних, організаційних та психологічних умов праці, забезпечення мотивації викладачів, надання їм матеріальних і нематеріальних стимулів до високоякісної професійної діяльності й професійного розвитку в умовах дистанційного навчання.

The article identifies the key trends of distance learning in higher education in Ukraine and the world in the context of pandemic constraints. Emphasis is placed on the features of telecommunication technologies usage, educational platforms and online courses that provide interactive interaction between teachers and students.

Utilizing the questionnaire methods, advantages and disadvantages of distance learning from the perspective of Ukrainian students are emphasized, which is significant in the formation of a student-centric model of higher education.

The advantages of distance learning include a flexible learning schedule, the ability to combine work and education, the capacity to master additional competencies, courses, hobbies and increase motivation for self-study.

The disadvantages of distance learning during the pandemic are technical problems, inability to access the Internet, the difficulty of learning the material by oneself, insignificant level of knowledge by teachers and students regarding information technology. It was also discovered that during the quarantine restrictions, students acquired or developed several competencies such as the ability to manage time, to work with information resources, to self-control and to self-organize themselves. At the same time, most students have deteriorated communication skills and teamwork, which are key to professional activities in economics, management, and other specialties.

It is identified that additional security amid the pandemic is essential for scientific and pedagogical workers. Notably, it is necessary to improve the technical, economic, organizational, and psychological working conditions, motivate teachers, provide them with tangible and intangible incentives for high-quality professional activities and professional development in distance learning. Deducing that the basis for enhancing the quality of distance learning is to merge the potential of public authorities, higher education institutions, non-governmental organizations (NGOs) and student government to ensure an effective educational process and the acquisition by higher education program applicants of general and professional competencies in full.

Ключові слова: вища освіта; дистанційне навчання; пандемічні обмеження; якість навчання; он-лайн навчання.

Keywords: higher education; distance learning; pandemic restrictions; education quality; online learning.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження продемонстрували переваги й недоліки технологій дистанційного навчання та можливостей їх застосування у закладах вищої освіти.

Непередбачувані умови, що склалися внаслідок пандемії COVID-19, ускладнили процеси навчання не лише в Україні, а й у світі. У період пандемії 1,57 млрд. здобувачів освіти в світі, що становить 90 відсотків їх загальної кількості, були змушені залишатись вдома [1]. Тому пошук альтернативних способів навчання й інноваційних рішень стали головними пріоритетами діяльності органів державного управління у сфері освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика публікацій про вищу освіту стосується переважно семи тем: онлайн-навчання; інтернаціоналізація освіти; наукові дослідження та конференції; фінанси; стратегія, якість освіти та взаємодія з державою [2].

У глобальному масштабі найбільш активно проблематикою вимушеного віддаленого навчання займаються науковці UNESCO. Вони зазначають, що більшість здобувачів вищої освіти усіх рівнів стали фактично ізольовані у містах, саме міста стали на «фронтіві позиції» у боротьбі із новими викликами та проблемами [3]. Одним із методів є формування так званих «Learning cities», тобто міст, які ефективно мобілізують ресурси для поширення освіти, переосмислюють навчання у домогосподарствах та громадських суспільствах, використовують сучасні технології для навчання в он-лайн просторі за допомогою чого місто має потенціал до розширення можливостей та соціальної інтеграції, економічного розвитку, культурного процвітання та сталого розвитку [4].

У рамках концепції «Learning cities» важливе надання не тільки формальної, а й неформальної освіти для усіх бажаючих. Ті міста, які інтегрували програми із наданням неформальної освіти через колаборацію із місцевими організаціями та фірмами розширили потенційні можливості для перебудови міст у «міста, що навчаються». Прикладом такої колаборації серед структур місцевого уряду або із залученням інших приватних організацій стали: відкриття безоплатних курсів для студентів та учнів шкіл або безоплатне використання он-

лайн каталогів бібліотек. Крім того, саме розробка таких он-лайн або діджитал-програм спрямована на зміну поведінки людей та способу їх мислення, що стало пріоритетом під час швидкого поширення пандемії [5].

Також під час дії пандемічних обмежень потребують захисту вчителі шкіл та викладачі закладів вищої освіти, які стикнулись з проблемами адаптації до цифрових технологій у навчанні, скороченням зайнятості, скороченням оплати праці. На думку зарубіжних вчених, структурні маяки щодо підтримки вчителів/викладачів наступні: збереження зайнятості та заробітної плати; забезпечення безпеки та добробуту, охорона здоров'я; залучення до розробки заходів у сфері освіти у відповідь на виклики COVID-19; забезпечення адекватної професійної підтримки, професійного розвитку і навчання; встановлення справедливості та надання допомоги працівникам освіти, підтримка їх соціально-емоційної компетентності [5].

Загалом пандемія негативно вплине на вищу освіту в майбутньому, зокрема такі:

- радикальне зменшення фінансування закладів вищої освіти [2];
- зменшення обсягів позабюджетних надходжень до закладів вищої освіти внаслідок падіння доходів населення й неможливості потенційними студентами отримати вищу освіту, скорочення кількості іноземних студентів тощо;

- призупинення процесу інтернаціоналізації вищої освіти, відбудеться її перехід в он-лайн формат [6];

- десоціалізація, розрив соціальних комунікацій та «живого спілкування» між викладачем і студентом.

Зазначені теоретичні й емпіричні напрацювання вчених з питань дистанційного навчання є науковою базою до подальших наукових досліджень у напрямі розробки дієвих заходів щодо підвищення якості вищої он-лайн освіти в умовах пандемічних обмежень.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку дистанційного навчання у вищій освіті та надання практичних рекомендацій щодо його вдосконалення в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні міністерства освіти усіх без виключення країн світу змушені оперативно реагувати на зміни у нестійкому зовнішньому середовищі й приймати адаптивні рішення щодо організації освітнього процесу та забезпечення дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, навчальних платформ, он-лайн курсів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [7].

Однак на практиці заклади вищої освіти стикнулись з низкою проблем щодо організації якісного дистанційного навчання.

З проблемами швидкої адаптації до умов пандемії стикнулись три зацікавлені сторони у сфері вищої освіти: 1) державні інституції; 2) студенти; 3) науково-педагогічні працівники [8].

Студентство закладів вищої освіти (ЗВО) мало психологічні та організаційні труднощі у пристосуванні до віддаленого навчання. За результатами опитування, проведеного Державною службою якості освіти України у період пандемії (навесні 2020 року) серед студентів і науково-педагогічних працівників, здобувачі вищої освіти стикаються з наступними проблемами:

- відсутність безперервного доступу до мережі Інтернет;
- ризик необ'єктивного оцінювання;
- недостатня самоорганізація; нерегулярність комунікації з викладачем;
- відсутність необхідної техніки вдома;
- відсутність необхідних навичок роботи з технікою та дистанційними технологіями [9].

Крім того, суттєві проблеми щодо навчання та повернення додому виникли у студентів, що навчаються за кордоном. Принагідно, що кількість українських студентів, що здобувають освіту за кордоном, починаючи з 2013/2014 навчального року зросла вдвічі і лише за офіційними даними у сягнула 76 тис. осіб [10]. Водночас, на початку 2020/2021 навчального року (за попередніми даними) кількість вступників у закордонні заклади освіти суттєво знизилась.

Труднощі дистанційного навчання з точки зору науково-педагогічних працівників наступні:

- відсутність «живого» контакту між викладачем і студентом;
- недостатнє технічне забезпечення освітнього процесу;
- недостатній рівень володіння учасниками освітнього процесу засобами інформаційних і комунікаційних технологій;
- ризик проявів академічної недобросовісності;
- ризик необ'єктивного оцінювання студентів;
- відсутність досконало розроблених он-лайн курсів;
- ризик використання он-лайн курсів сумнівної якості в умовах екстреного розроблення матеріалу та неможливості повноцінного його обговорення на засіданні кафедри [9].

З метою з'ясування ефективності дистанційного навчання та розробки заходів щодо його подальшого вдосконалення протягом квітня – вересня 2020 року багатьма закладами вищої освіти України проводились опитування серед студентства та науково-педагогічних працівників. Опитувальники мали специфіку та різні варіації залежно від профілю ЗВО, спеціальностей тощо.

Протягом вересня 2020 року проведено опитування студентів денної форми навчання Факультету економіки та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну. В опитуванні взяли участь 115 студентів, що здобувають вищу освіту в Київському національному університеті технологій та дизайну за

галузями знань: 05 Економіка, 07 Управління та адміністрування, 28 Публічне управління та адміністрування [8].

Хоча опитування студентів в обраному форматі, мало певний рівень суб'єктивізму в особистих оцінках, вибірка була достатньо репрезентативною.

Зокрема, до анкети щодо дистанційного навчання у період дії карантинних обмежень включено питання щодо:

- задоволеності та рівня засвоєння знань в умовах дистанційного навчання у період карантину;
- необхідності додаткового пояснення викладачем матеріалу, поданого дистанційно;
- прийнятності та рівня проведення занять у режимі відеоконференцій (зокрема через zoom або інший подібний ресурс);
- набуття нових або удосконалення набутих компетенцій або погіршення навичок при дистанційному навчанні;
- зміни розпорядку дня, витрат часу на навчання та дозвілля;
- переваг та недоліків дистанційного навчання у період карантину.

З точки зору реалізації науково-педагогічними працівниками освітянської функції важливе значення має рівень задоволеності здобувачами вищої освіти навчальним процесом загалом та технологіями дистанційного навчання, зокрема. За результатами опитування абсолютно задоволеними процесом дистанційного навчання у період загального карантину виявилось 30 % студентів, достатньо задоволеними – 43 % студентів, скоріше незадоволеними – 17 % (рис. 1). Зазначене свідчить про високу оцінку студентами процесу організації освітнього процесу у період загального карантину.

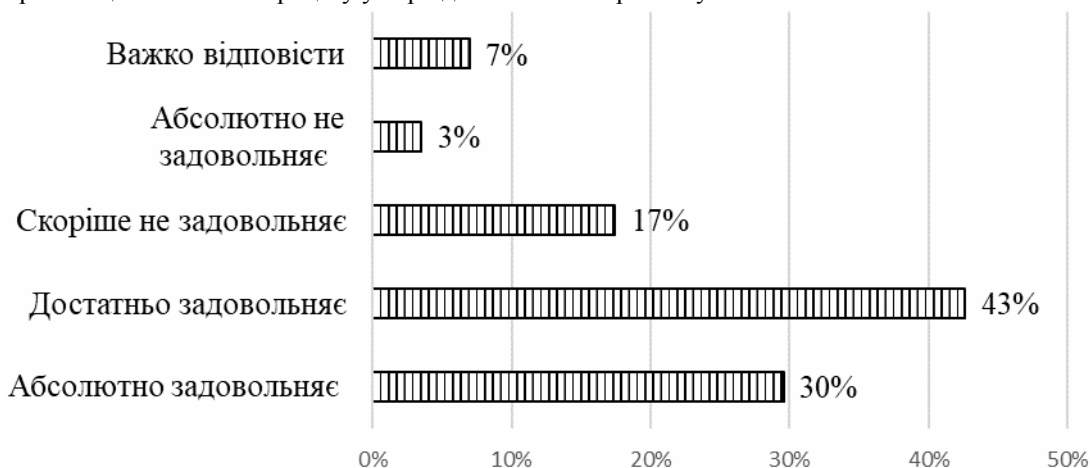

Рис. 1. Чи задовольняє Вас дистанційна форма навчання?

Натомість мірилом якості освітнього процесу є не просто рівень задоволеності, а рівень сприйняття інформації та засвоєння студентом знань. Третина студентів (за їх власними оцінками) відзначила нижчий порівняно з очним навчанням рівень засвоєння знань, 43 % засвоювали знання на тому ж рівні, а частка студентів, що покращили рівень засвоєння знань склала лише 10 % (рис. 2).

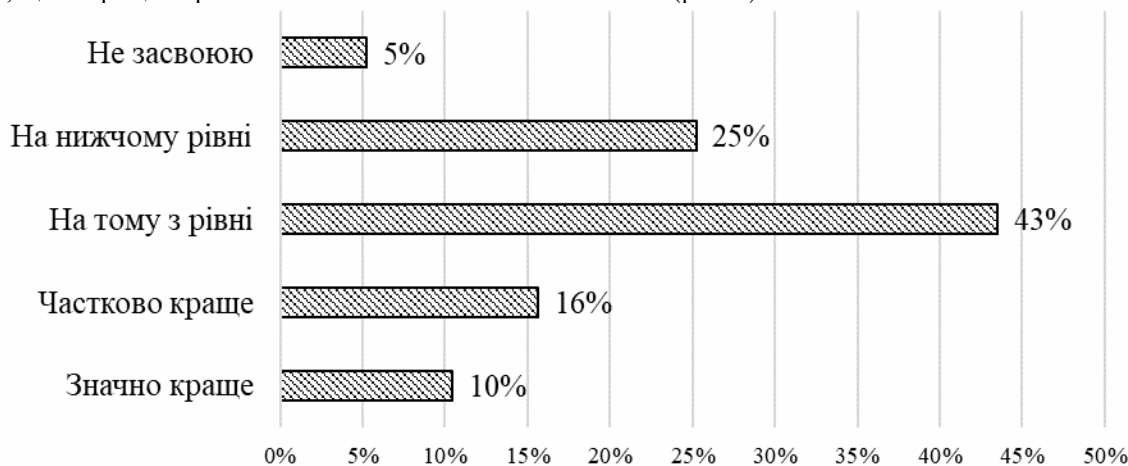

Рис. 2. Чи краще Ви засвоювали знання дистанційно у період карантину порівняно з очним навчанням?

Поряд з цим, 64 % студентів відповіли, що поданий дистанційно матеріал потребував додаткового пояснення від викладача. А на запитання «Як інформація сприймається краще?» 21 % студентів надали відповідь «он-лайн», 37 % – «очно», 57 % – «інформація сприймається однаково».

Підготовка високоякісних фахівців потребує набуття ними загальних та професійних компетентностей. Під час карантинних обмежень студенти набули або розвинули низку компетентностей, зокрема здатність до управління часом, до роботи з інформаційними ресурсами, до самоконтролю, до самоорганізації (рис.3).

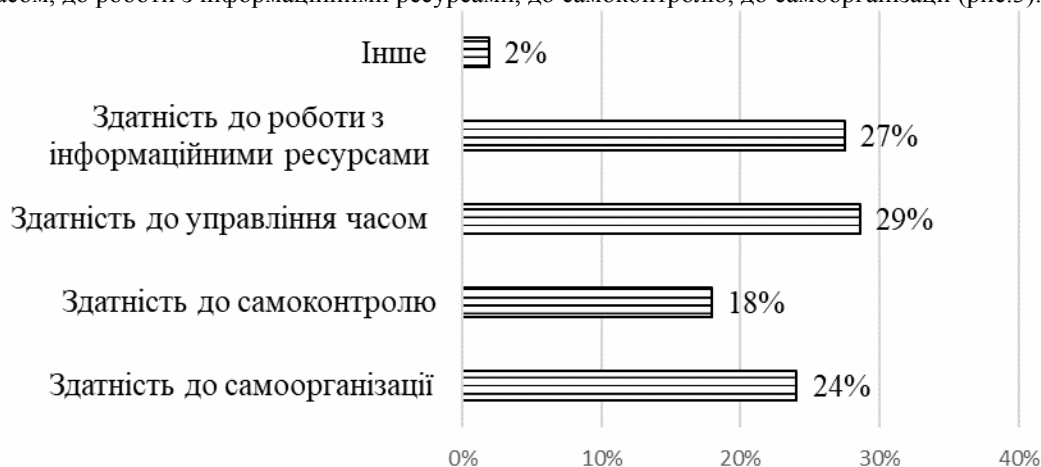

Рис. 3. Які компетенції Ви набули (розвинули) при дистанційному навчанні у період карантину?

При цьому 72 % студентів визначили, що втратили навички комунікабельності та роботи в команді. Принагідно, що ці навички є ключовими для майбутніх фахівців-менеджерів та публічних управлінців.

Певні зміни відбулись і в розпорядку дня студентів (рис. 4).

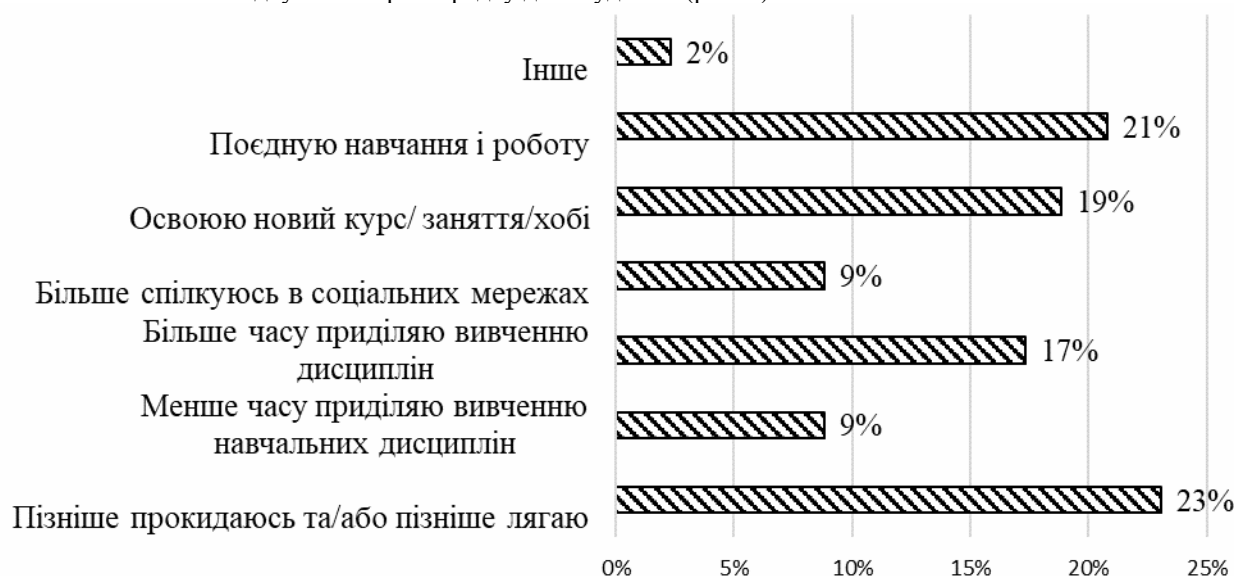

Рис. 4. Як змінився Ваш розпорядок дня на дистанційному навчанні під час карантину?

Принагідно, що у час дозвілля студенти більше почали займатись хобі (20 %), переглядати фільми (20 %), займатись спортом (19 %), читати книги (18 %), спілкуватись у соціальних мережах (17 %).

Основними перевагами дистанційного навчання на думку студентів стали: гнучкий графік навчання (34 %); можливість поєднання роботи і навчання (29 %); можливість опанування додаткових компетенцій, курсів, хобі (20 %); підвищення мотивації до самонавчання (16 %); інше (1%).

До недоліків дистанційного навчання у період загального карантину студенти віднесли: технічні проблеми, неможливість доступу до Інтернет (48 %); складність засвоєння матеріалу (38 %); низький рівень володіння викладачами інформаційними технологіями (11 %); низький рівень володіння студентами інформаційними технологіями (8 %).

Результати опитування студентів стали підґрунтям для формування пропозицій щодо удосконалення освітнього процесу в період пандемічних обмежень та формування напрямів публічного управління дистанційним навчанням у вищій освіті.

Взаємовплив освіти та інших галузей, що забезпечують соціально-економічний розвиток в умовах пандемічних обмежень та у післякризовий період посилюватиметься [12].

Висновки. Через вплив COVID-19 система вищої освіти має бути трансформована та пристосована до нових умов. Необхідною є розробка нових підходів та моделей освітнього процесу. Адаптивність студентів та викладацького колективу до специфіки дистанційного навчання передбачає набуття ними цифрових та інших пов'язаних навичок. Науково-педагогічні працівники мають підвищувати свою педагогічну майстерність, розробляти нові он-лайн курси і програми з урахуванням специфіки віддаленого навчання тощо.

Органи державної влади, дотичні до вирішення проблематики дистанційного навчання зокрема, міністерство цифрової трансформації України, мають створити належні умови до безперебійного та якісного доступу до Інтернету, особливо у сільській місцевості.

В сучасних умовах необхідним є об'єднання потенціалів органів публічної влади, закладів вищої освіти, громадських організацій та органів студентського самоврядування задля забезпечення ефективного освітнього процесу та набуття здобувачами вищої освіти програмних загальних і професійних компетентностей у повному обсязі. На особливу увагу заслуговують питання поліпшення технічних, економічних й організаційних умов праці, забезпечення мотивації праці науково-педагогічних працівників, надання їм матеріальних і нематеріальних стимулів до високоякісної професійної діяльності.

Література.

1. Webinar: UNESCO Learning Cities respond to COVID-19. URL: <https://en.unesco.org/events/webinar-unesco-learning-cities-respond-covid-19> (дата звернення: 17.01.2021).
2. Бакіров В., Огарков М. Пандемія може назавжди змінити вищу освіту. *Дзеркало тижня*. 16 січня 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdi-zminiti-vishchu-osvitu.html> (дата звернення: 17.01.2021).
3. Annual Report 2019 — UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2020. URL: <https://uil.unesco.org/uils-annual-report-2019> (дата звернення: 17.01.2021).
4. Learning cities: Drivers of inclusion and sustainability. 2020. URL: <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/learning-cities-drivers-inclusion-and-sustainability> (дата звернення: 17.01.2021).
5. Supporting teachers and education personnel during times of crisis. ED/2020/IN2.2. 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373338> (дата звернення: 17.01.2021).
6. How Covid-19 is Impacting Prospective International Students Across the Globe. QS. 2020. URL: <http://hdl.handle.net/10919/98431> (дата звернення: 17.01.2021).
7. Дистанційне навчання [назва з екрана]. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 17.01.2021).
8. Олешко А.А., Бондаренко С. М., “Удосконалення системи дистанційного навчання у вищій школі в умовах пандемії covid-19. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, 10 листопада 2020 р. Київ : КНУТД, 2020. 189 с. С. 78 – 79.
9. Інформаційно-аналітична довідка про результати опитування щодо стану використання технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти України: Державна служба якості освіти України, 2020.
10. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Сучасні тенденції міжнародної освітньої еміграції з України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 21–25. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.3.21](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.3.21)
11. Brammer S., Clark T. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31. P. 453-456.
12. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Антикризова політика національних держав у контексті подолання соціально-економічних наслідків covid-19. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7780> (дата звернення: 19.01.2021). DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.9](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.9)

References.

1. UNESCO (2020), webinar: “Learning Cities respond to COVID-19”, available at: <https://en.unesco.org/events/webinar-unesco-learning-cities-respond-covid-19> (Accessed: 17.01.2021).
2. Bakirov V., Oharkov M. (2021), “Pandemiia mozhe nazavzhdy zminyty vyschu osvitu” [A pandemic can change higher education forever], *Dzerkalo tyzhnia*, available at: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdi-zminiti-vishchu-osvitu.html> (Accessed: 17.01.2021).
3. UNESCO (2020), “UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2020”, *Annual Report 2019*, available at: <https://uil.unesco.org/uils-annual-report-2019> (Accessed: 17.01.2021).
4. UNESCO (2020), “Learning cities: Drivers of inclusion and sustainability”, available at: <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/learning-cities-drivers-inclusion-and-sustainability> (Accessed: 17.01.2021).

5. UNESCO (2020), "Supporting teachers and education personnel during times of crisis", *UNESCO COVID-19 education response: Education Sector issue notes, issue 2.2*, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373338> (Accessed: 17.01.2021).
6. QS (2020), "How Covid-19 is Impacting Prospective International Students Across the Globe", *Higher Education Policy for Minorities in the United States*, available at: <http://hdl.handle.net/10919/98431> (Accessed: 17.01.2021).
7. Portal "Vyscha osvita" (2020), "Dystantsijne navchannia" [Distant learning], available at: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (Accessed: 17.01.2021).
8. Oleshko A.A., Bondarenko S. M. (2020), "Udoskonalennia systemy dystantsijnoho navchannia u vyschij shkoli v umovakh pandemii covid-19", «*Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii*» [Improving the system of distance learning in higher education in the context of the COVID-19 pandemic], *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [International scientific-practical conference], Kyiv National University of Technologies and Design, pp. 78-79.
9. State Service for the Quality of Education of Ukraine (2020), "Informatsijno-analitychna dovidka pro rezul'taty opytuvannia schodo stanu vykorystannia tekhnolohij dystantsijnoho navchannia u zakladakh vyschoi osvity Ukrainy", [Information and analytical report on the results of the survey on the state of use of distance learning technologies in higher education institutions of Ukraine].
10. Oleshko, A. and Rovnyagin, A. (2020), "Modern tendencies in international educational emigration from Ukraine", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 21–25. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.3.21](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.3.21)
11. Brammer S., Clark T. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31. P. 453-456.
12. Oleshko, A. and Rovnyagin, A. (2020), "Anti-crisis policy of national states in the context of overcoming the social and economic consequences of covid-19", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7780> (Accessed 19 Jan 2021). DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.9](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.9)

Стаття надійшла до редакції 19.01.2021 р.